

VILÁG- TÖRTÉNET

12. (44.) évfolyam 2022. 1.

A BÖLCSÉSZETTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT
TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZETÉNEK FOLYÓIRATA

- **TARAFÁS IMRE**
„NÉMETNEK SZÜLETTEM, DE AZ VAGYOK-E MÉG MINDIG?”
- **VARGA ESZTELLA**
AZ EGYESÜLT ÁLLAMOK KÜLPOLITIKÁJÁNAK TÖRTÉNELMI
ÁTTEKINTÉSE
- **CSIZMAZIA GÁBOR**
AZ EGYESÜLT ÁLLAMOK ÉS KELET-KÖZÉP-EURÓPA
- **MIKLÓS DÁNIEL**
TELEKI PÁL MÁSODIK KORMÁNYFŐSÉGE
ÉS A CSEHSZLOVÁK ÜGY
- **RÉTI BALÁZS**
A GÖRÖG-OLASZ HÁBORÚ, 1940-1941
- **SZEMLE**
BARTHA ESZTER, JUHÁSZ BALÁZS, PALOTÁS ZSOLT ÍRÁSAI

TARTALOM

Sorsfordító események és koncepcióváltások (Bíró László)	1
<i>Tanulmányok</i>	
Tarafás Imre: „Németnek születtem, de az vagyok-e még mindig?” Identitásválság-diskurzusok „német-Ausztriában”, 1866–1914	5
Varga Esztella: Az Egyesült Államok külpolitikájának történelmi áttekintése	35
Csizmazia Gábor: Az Egyesült Államok és Kelet-Közép-Európa. Geopolitikai elgondolások és történelmi realitások	53
Gyúrósi Pál: Kereskedelmi tárgyalások Magyarország és Csehszlovákia között 1922 őszén	73
Miklós Dániel: Teleki Pál második kormányfősége és a csehszlovák ügy	95
Réti Balázs: A görög–olasz háború, 1940–1941	113
<i>Műhely</i>	
Majorosi Ádám: A catalaunumi csata. Attila, a hun és a Nyugatrómai Birodalom bukása	137
<i>Szemle</i>	
A tunéziai állam szolgája és száműzöttje (Palotás Zsolt)	161
Olaszország az első világháborúban (Juhász Balázs)	165
Tanulságok (nélkül) (Bartha Eszter)	170

Sorsfordító események és koncepcióváltások

Közhelyszerű, hogy a történelemben szinte egyetlen állandó van: a változás. Az átalakulások megkövetelik a korábbi gyakorlatok módosítását, különösképpen háborúk, forradalmak és társadalmi robbanások után. Jelen számunkban olyan 19–20. századi elgondolásokat, koncepciókat mutatunk be, melyek hosszú, illetve rövid távon meghatározták egyrészt a nemzeti identitás kialakítását, másrészt a külpolitika szempontrendszerét.

Az ausztriai osztrák-németek számára a 19. század közepétől nehezen fel-fogható élményt jelentett a német egységből való kimaradás, a Poroszországgal folytatott háború, illetve a kiegyezés a magyarokkal és az Osztrák–Magyar Monarchia belső rendjének kialakítása. Tarafás Imre nagy ívű tanulmányában az osztrák-német identitásválság diskurzusait vizsgálja a cislajtániai német nyelvű értelmiség körében. Többek között vita alakult ki arról, hogy mit is jelent az *Österreich*, *Österreicher* kifejezés. A vesztes háborúk után a politikai definíciótól a nyelvi-etnikai-kulturális meghatározás felé fordultak, és teret nyert az „osztrák misszió” gondolata (bár so-kan nem osztották): a nyugati civilizáció védelme és a kultúra terjesztése a Duna mentén a Fekete-tengerig. Az első világháború kitöréséig már többen önálló közö- ségként definiálták az osztrákokat, megkülönböztetve őket a németiség többi részé- től. A későbbiekben, már főképpen 1945 után, az osztrák nemzet(tudat) kialakítása során azokra a gondolatokra építhettek ebből a korszakból, amelyek szétválasztot- ták a politikai és az etnikai-nyelvi kötődést.

Az Amerikai Egyesült Államok történetében a két világháborúba való belé- pés számít sorsfordító eseménynek. Az első világháború után – jóllehet ekkorra már megfogalmazódott az USA morális történelmi küldetése, miszerint feladata a béke, a szabadság és az emberi jogok tiszteletben tartását biztosítani az egész világban – az Egyesült Államok visszatért a háború előtti izolacionizmushoz. A má- sodik világháború után az USA a Pax Americana koncepció jegyében már határo- zottan egy új világrend kialakítására törekedett. A hidegháború időszakában vezetői hittek abban, hogy a hatalmi erőegyensúly stabilitást eredményez, és ehhez az Egyesült Államok erős jelenléte is szükséges. A hidegháború végével az Egyesült Államok maradt az egyetlen szuperhatalom, amelynek két célkitűzése a saját primá- tusának megőrzése és a demokrácia terjesztése. Varga Esztella tanulmánya azt az utat mutatja be, amelyet az USA megtett, míg a 19. századi izolacionista külpoliti- kától eljutott odáig, hogy a hidegháború utáni világrend meghatározó államává

vált. Az elemzés középpontjában a hosszú távú külpolitikai koncepciók állnak, valamint annak bemutatása, hogy a liberális és a konzervatív irányzatok miként befolyásolták az amerikai külpolitikai stratégiát.

Az Egyesült Államok külpolitikájában Kelet-Közép-Európa viszonylag csekély szerepet játszott. Csizmazia Gábor írásában kifejti, hogy az USA viszonyulása a térséghez hullámzó képet mutat. A főbb geopolitikai koncepciók észrevették a német és az orosz befolyási övezet közötti „határvidék” stratégiai mérleg szerepét (a német terjeszkedési vágyakat a két világháború, az orosz expanziós törekvéseket a hidegháború időszaka mutatta). A brit és az amerikai külpolitika azt célozta, hogy megszűnjön a velük szemben ellenséges hatalmak dominanciája a térség felett. A bipoláris rendben ez nem valósult meg, mivel a terület szovjet megszállás alatt állt. Az Egyesült Államok számára Kelet-Közép-Európa (geo)politikai értelemben „elfeledett régió” volt, amiben a 2014-es ukrajnai válság, illetve napjainkban az orosz–ukrán háború hozott változást. A tanulmány ismerteti Kelet-Közép-Európa sajátos „határvidék” helyzetét, a jelentősebb geopolitikai elméleteket, majd mindezek tükrében felvázolja az Egyesült Államok és Kelet-Közép-Európa biztonságpolitikai kapcsolatának főbb történelmi állomásait.

A nagy külpolitikai stratégiai koncepciókat ismertető írások után konkrét eseményeket bemutató dolgozatok következnek. Az első világháborút lezáró békek új határokat húztak, elválasztva addig összetartozó, megkötések, akadályok nélkül bejárható, egymással szabadon kereskedő területeket. Az új, függetlenné váló államokban a protekcionista gazdaságpolitika kerekedett felül. Vámokat vetettek ki az új határokon, az egyes országokban gazdaságtámogató intézkedéseket vezettek be, melyek célja a – most már külföldi – konkurenciával szembeni védelem. A gazdasági kapcsolatokat és a kereskedelmi forgalmat szintén újonnan kezelték, „mindennapi” problémák (például az állampolgárság, a tulajdon, a korábbról fennálló tartozások kérdése stb.) nehezítették. A vitás kérdéseket államközi megállapodások keretében kellett rendezni. Egy ilyen megállapodási folyamat, az előző évben megkezdett egyezkedéssorozat egyik állomását tárja fel Gyúrósi Pál az 1922. évi budapesti csehszlovák–magyar kereskedelmi tárgyalás bemutatásával. A szerző rámutat, hogy gazdasági céljaik mellett a hosszabb távú külpolitikai érdekeiket is igyekeztek az országok képviselni.

Az 1930-as évek második felében lezajlott határrevízió új helyzettel szembeállította a magyar külpolitikát. Miklós Dániel a Csehszlovákia felbomlása (1939. március 15.) utáni magyar elképzeléseket és a Cseh–Morva Protektorátussal létrejött kapcsolatokat elemzi. Egyúttal azt is bemutatja, hogy milyen lépéseket tett a Csehszlovák Nemzeti Bizottság a korábbi csehszlovák állam feltámasztására, és miként segítette a nemzetközi körülmények alakulása a csehek harcát. A magyar kormányzat figyelemmel kísérte a csehszlovák emigrációt, diplomáciai lépéseivel megpróbálta csökkenteni annak befolyását, és saját elképzeléseit megjeleníteni Londonban. Hivatkozása a korábbi brit külpolitikai lépésekre – hogy megvédje a revízió során kapott területeket – azonban gyengének bizonyult, és a magyar részvétel a kiszélesedő világháborúban végleg lehetetlenné tette, hogy a nyugati hatalmak figyelembe vegyék a magyar szempontokat.

Szintén második világháborús konfliktust dolgoz fel Réti Balázs írása, az olasz–görög háborút. A két világháború között a legfőbb olasz célok között szerepelt, hogy a Földközi-tengert Mare Nostrummá változtassák. Ennek részeként Olaszország nagy befolyásra tett szert az 1912-ben megalakult Albániában, majd 1939 áprilisában okkupálta is az országot. Az olaszok ambíciója azonban ennél nagyobb volt, s látva az Európa-szerte bekövetkező területi változásokat, 1940. október 28-án Olaszország hadat üzent, majd még aznap megtámadta Görögországot. A kezdeti olasz sikereket görög ellentámadás követte, mi több, Görögország az újabb, márciusi olasz támadásnak is ellenállt. A nagyobb szabású keleti terveket dédelgető Hitler viszont nem hagyhatta, hogy a Balkánon bármi is megzavarja a háterszág nyugalalmát, így már 1940 decemberében kidolgoztatta a Marita-tervet Görögország elfoglalására. Az összehangolt, több állam hadseregét felvonultató támadás következtében 1941. április 20-án Görögország kapitulált. Az események ugyanakkor megmutatták: a tengelyhatalmak sem legyőzhetetlenek, valamint Olaszország önállóan képtelen megszerezni a vágyott területeket. 1943 szeptemberében Olaszország fegyverszünetet kötött a nyugati szövetségeseikkel, ezt követően kivonult a Balkánról. Az olaszok által megszállt helyeken Németország vette át az uralmat.

Műhely rovatunkban a népvándorlás korának legjelentősebb csatáját, a catalaunumi csatát vizsgálja Majorosi Ádám, s egy alternatív leírást ad. A háború egyrészt azért robbant ki, mert a Hun Birodalom fenntartásához szükség volt állandó zsákmányszerzésre, más területekről származó adókra (a keletrómaiak megtagadták a fizetést), másrészt a hatalmi törekvések miatt. Az előzmények között szerepet játszott a történelem során számos alkalommal ismétlődő jelenet, amikor hatalomra vágyó személyek befolyásuk és uralmuk érdekében egy idegen uralkodóhoz fordulnak segítségért (Honorius, frank trónutódlás). A kutatók ma már úgy látják, hogy nem a catalaunumi csata okozta a Nyugatrómai Birodalom bukását, de hosszabb távon a nagy erőfeszítések kimerítették az erőforrásait. A csata után rövid időn, három éven belül az összes főbb parancsnok meghalt. A Nyugatrómai Birodalom egy újabb polgárháború felé tartott, a Hun Birodalomban hasonlóképpen hatalmi vetélkedés indult Attila halálát követően.

Bíró László

FATEFUL EVENTS AND SHIFTS OF CONCEPTION

The statement that the only thing in history that's stable is change is almost a truism. Transformations require the modification of previous practice, especially after wars, revolutions and other social explosions. In the present issue such theories and conceptions are presented from the nineteenth and twentieth centuries which determined, on both the long and the short run, the shaping of national identity on the one hand, and the main criteria of foreign policy on the other.

CONTENTS

Fateful Events and Shifts of Conception (László Bíró)	1
---	---

Studies

Imre Tarafás: "I Was Born a German, but Am I One Still?" Discourses of Identity Crisis in "German Austria", 1866–1914	5
Eszteella Varga: A Historical Review of US Foreign Policy	35
Gábor Csizmazia: The United States and East-Central Europe: Geopolitical Concepts and Historical Realities	53
Pál Gyúrósi: Trade Negotiations between Hungary and Czechoslovakia in the Autumn of 1922	73
Dániel Miklós: The Second Prime Ministry of Pál Teleki and the Czechoslovak Affair	95
Balázs Réti: The Greco–Italian War, 1940–1941	113

Workshop

Ádám Majorosi: The Battle of the Catalaunian Plains: Attila the Hun and the Fall of the Western Roman Empire	137
--	-----

Book Reviews

A Slave between Empires: A Transimperial History of North Africa (Zsolt Palotás)	161
Italy in World War I (Balázs Juhász)	165
(Without) Lessons (Eszter Bartha)	170

Ára: 800 Ft
Előfizetőknek: 600 Ft

TERJESZTI A MAGYAR POSTA

Előfizethető személyesen a postahelyeken és a kézbesítőknél, vagy a Központi Hírlap Iroda zöldszámán: 06-80/444-444,
e-mailen: hirlapelofizetes@posta.hu, faxon: 1-303-3440,
vagy levélben a Magyar Posta Zrt. Központi Hírlap Iroda,
Budapest 1008 címen.

Számonként megvásárolható a Bölcsészettudományi Kutatóközpont
Történettudományi Intézetében
(1097 Budapest, Tóth Kálmán utca 4.,
telefon: 224-6700/4624, 4626 mellék), illetve a Penna Bölcsész Könyvesboltban
(1053 Budapest, Magyar utca 40., telefon: 06 30/203-1769).

A Világtörténet 2022-es évfolyamának megjelenését
a Magyar Tudományos Akadémia, a Nemzeti Kulturális Alap és az ELKH Titkársága támogatja

nka
Nemzeti Kulturális Alap

ELKH | Eötvös Loránd
Kutatói Hálózat